

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INKLYUZIV TA'LIMNING ILK BOSQICHLARI

Ch.D.P.U Maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchisi

Sh.N.Ibadullayeva

logopediya yo'nalishi 2-kurs talabasi

Yorqulova Risolat Otabek qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada siz O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limning ilk bosqichlari haqida ma'lumotga ega bo'lasiz. Inklyuziv ta'limning maqsad va vazifalar, O'zbekistonga kirib kelishi va inklyuziv ta'limga muhtoj bo'lgan bolalarni anqilash va ularga ta'lim tarbiya berish to'g'risida ma'lumotga ega bo'lasiz.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, mustaqil xarakter, o'ziga ishonchni orttirish, ochiq muloqot, qulaylik, sotsium, mustaqil ta'lim, jamiyat bilan aloqa, o'zaro hamkorlik, kommunikativlik, kompleks yondashish.*

Inklyuziv –(inklyuziya-inglizcha [inclusion]- uyg'unlashish) hamkorlikdagi ta'lim, butun dunyo hamjamiyati tomonidan eng insonparvar va eng samarali ta'lim sifatida tan olingan.

Inklyuziv ta'lim tamoyillari: e'tirof etilish, ochiqlik, kommunikativlik, kompleks yondashish, moslashuvchanlik, qulaylik, qulay muhit, ta'lim klasteri sharoitida, bola ta'lim markazida, ochiq muloqot, hamkorlik.

Inklyuziv ta'lim bolaga nima beradi?

- o'qishga bo'lgan ehtiyoji va qiziqishlari ortadi;
- o'zini barcha bolalar bilan bir xil his qila boshlaydi;
- yotsirash, yakkalanish kabi xusiyatlari yo'qoladi;
- o'z imkoniyatini o'zi kashf etadi;
- mustaqil harakatlanish,birgalikda, hamkorlikda ishlash imkoniyati yaratiladi;
- dunyoqarashi kengayadi, hayotiy tajribasi oshadi.

Inklyuziv ta'limning afzalliklari (bola va jamiyat manfaatlarini doirasida):

- 1) bolada o'ziga ishonch ortadi;
- 2) tengdoshlar bilan muloqotga kirishadi;
- 3) jamiyat insonparvarlashadi;
- 4) sotsiumga erta moslashadi va qo'shiladi;
- 5) to'laqonli ta'lim va ijtimoiy tizim yaxshilanadi;
- 6) nogironlarning muammolari bartaraf etiladi.

Inklyuziv ta'lim O'zbekiston Respublikasida ilk bor ekspemint loyihalar sifatida 2005-yildan boshlangan. UNICEF xalqaro tashkiloti loyihasi doirasida 2005-2007yilda O'zbekistonning Qoraqalpog'iston, Qashqadaryo, Andijon, Namangan, Surxondaryo va Toshkent viloyatlarida tajriba-sinov ta'riqasida ish olib borilgan, lekin u vaqtlarda imkoniyati cheklangan bolalar to'la-to'kis aniqlanib ta'limga jalb etilmagan. Shuning uchun ishni birinchi bo'lib, yuqorida sanalgan viloyatlarda inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarni aniqlash

bo'lgan. Birinchi vazifani o'rganish natijasida, o'rganishga O'zbekistonda ana shu mahsus ta'lim yo'nalishi bo'yicha yetkchi mutaxasislar, tibbiyot hodimlari jalb etilib, o'sha viloyatlarda ta'limga jalb etilmay qolgan bolalarni aniqlab chiqilgan. O'rganishlar natijasida 1400ga yaqin bolalar inklyuziv ta'limga muhtoj ekanligi aniqlangan. 1400ta bolani ko'rib ularning sog'liklari haqida o'rganilib, 1-sinfga inklyuiv sinf tarzda o'tkizilishi mumkin bo'lgan bolalarni inklyuziv sinfga tayyorlash, qolganlarini esa mahsus maktab internatlarga joylashtirish ishlari amalga oshirilgan. Ana endi har bir shaxsda savol paydo bo'ladi, "Nima sabdan shuncha bola e'tibordan chetda qolib ketgan?". Vaholanki, SSSR davrida ham, mustaqillik davrida ham "Majburiy ta'lim" degan qonun mavjud bo'lgan. Ta'lim to'g'risidagi qonunda "7yoshdan boshlab barcha bolalar ta'limga qamrab olish kerak" degan qonun mavjud bo'lgan. Lekin uni amalga oshirish bo'yicha ish juda izchillik bilan olib borilmagan. Natijada bu bolalar maktab bilan qamrab olinmaganligini birinchi sababi: ota-onalar bolasini nogironligidan andisha qilib, nomus qilib bolalarini bekitgan. Ikkinchisi nogiron bo'lsa, albatta, internatda ta'lim olishi kerak degan qonun bor edi. Sog'lom bolalar orasida ular ta'lim ololmaydi degan tushuncha mavjud bo'lgan. Ota-onalar bo'lsa bag'ridan bolasini chiqargisi kelmagan, ya'ni internatdan chiqargisi kelmagan. Natijada bolalarning yoshi 9-10yoshda bo'lsalar ham ularning savodi bo'lmagan. Fayziyeva Ubayda Yunusovna va ularning hamkasblari inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarni hammasini aniqlab, hamma viloyatlarda ularni inklyuziv ta'limga jalb qilish borasida ish olib borganlar. Ota-onasi rozi bo'lgan bolalar internatlarga jaylangan. Jami 800ta bolalar internatga jalb qilingan bo'lsa, shundan 300dan ortig'i inklyuziv ta'limga jalb etildi. Ularning maktablarga joylashtirish borasida mutaxasislar maktab sharoitlari, imkoniyatlarni hammasini o'rganib chiqib, talabga javob beradigan maktablarga bolalar joylashtirildi. Bu borada bolalar ham tibbiy tekshiruvlar, psixologlar bilan birgalikda ularning psixologik nuqtayi nazardan ularni o'rganib chiqib, agar maktablarga joylashtirilsa o'z tengqurlari bilan bir qatorda o'zlashtirib olish va ma'lumotlarni qabul qilish doirasiga qarab maktablarga joylashtirilgan. Bolalarning ota-onalari ham 1oylik mahsus kurslarda o'qitilgan, bunga sabab bolalarning ota-onalari ham tushunishsin, ijtimoiy yordamga muhtoj bolalar ham sog'lom bolalarga o'xshab teng huquqli ekanligi haqida. "Bola huquqlari to'risida kanvensiya"ni har bir maktabda, butun maktab o'quvchilarini bir joyga to'plagan holda, munozaralar uyushtirilgan maktab o'quvchilari ham hamma teng huquqli ekanligini tushuntirishda keng ko'lamli ishlar olib borilgan, bundan tashqari maktab o'qituvchilarga ham seminarlar tashkil etilgan. Mana shu ikki yil mobaynida judayam kerakli bo'lgan ishlar olib borilgan. Har bir viloyatdan o'zining trenirlar mavjud bo'lgan, ular bilan maktab bilan ishlaydigan ma'sul shaxs bo'lgan. 1-sentyabrgacha mana shunday keng ko'lamli ishlarni qilib, 1-sentyabrda o'quvchilarni maktabga olib chiqilgan. Ilimiy rahbarlar ham buday bo'lishlarini kutishmagan edilar. Maktab o'quvchilari ularni mehrlil ko'zlar bilan kutib olib, ulardan o'z yordamlarini ayamadilar.

Fayziyeva Ubayda Yunusovna ham mutaxasis sifatida "nogiron bolalar internatda tahsil olishi maqulroq" degan tushunchada bo'lgan ekanlar va ko'pgina bolalarni internatga

joylashtirishga o'ringan ekanlar. Lekin inklyuziv ta'limga olib chiqib bu qanday natija berishini kutish ham bu ularning oldiga qo'yilgan katta vazifalardan biri deb hisoblagan ekanlar, natija a'lo darajada ekanligidan ma'mnun bo'lib ana o'shada olingan sur'atlarni ham hozirgacha salab qolgan ekanliklarini ta'kidlab o'tdilar. 2006-yili inklyuziv sinflarda natijalar qanday bo'layotgani bilish maqsadida o'rganishlar olib borildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, eshitmaydigan bola ham sog'lom bolalar qatorida ular bilan birga o'qib, gapiradigan darajaga kelganligi ko'ringan. UNICEF tomonida har bir zaif eshituvchi bolaga implant o'rnatilgan. Bu yutuqlarni bolalardagi o'zgarishlarni ko'rgan ota-onalar ham bolalarini internatga bermasdan, ommaviy maktablarga chiqarib o'qitgan. Maktabni bitirgan bolalar yuqori lavozimlarda ishlaydigan darajada bo'lib bitirgan maktabni.

ADABIYOTLAR:

1.Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2022). Nutq ustida ishlashning tizimli yondashuvlari orqali eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni inklyuziv ta'limga tayyorlash. Pedagogik ta'lim innovatsiyon klasteri, 1(1), 350-352.

2.Ibadullayeva, S. N., Masaliyeva, S. (2022). Inklyuziv ta'lim sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlarini rivojlantirish omillari. Inklyuziv ta'lim, 1(2), 111-113.

3.Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Nogironligi bo'lgan ota-ona qaramogida bo'lgan yetim bolalarni ijtimoiylashtirishning metodik klasteri. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar, 6(1), 280-286.

4.Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Ta'lim klasteri sharoitida erta inklyuziyaga erishish ko'zlear implantli bolalar ijtimoiylashuvining eng optimal omili. Yangi O'zbekistonda xalq ta'limi xodimlarini malakasini oshirishda zamonaviy yondashuvlar, 1(1), 55-65.

5.Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Ta'limda tolerantlikka erishish kelajak o'qituvchisini inklyuziv ta'limga tayyorlashga erishish sharti sifatida. Zamonaviy maktabda va jamiyat aloqadorli, 1(1), 61-65.

6.Ibadullayeva, S. N., Jurayeva, Z. (2021). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlashda korreksion mashg'ulotlarning ahamiyati. Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari, 1(1), 35-70.

7.Sh.N.Ibadullayeva magistrlik dissertasiya " ta'lim klasteri asosida inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishning samarali omillarini aniqlash"2022 y.